

**A TEMESVÁRI KÖNYVNYOMDÁSZOK  
60 ÉVES TÖRTÉNETE**

**1851–1911**

**IRTA  
GABRIEL JÓZSEF**

**FORDITOTTA  
BAUER ADOLF**

**KIADJA A TEMESVÁRI KÖNYVNYOMDÁSZOK  
ÉS BETÜÖNTŐK SEGÉLYZŐ-EGYESÜLETE**

**ENGEL JENŐ KÖNYVNYOMDÁJA  
TEMESVÁR-BELVÁROS**

„A legkisebb munkásegylet alapítása is nagyobb jelentőséggel fog birni a jövő kulturtörténészeire, mint a sadowai csata”.

*Jakoby.*

Ezen csekély jelentőségü, de tartalomteljes szavakkal jellemezte *Jakoby* János, a jeles porosz politikus a munkásszervezetek nagy fontosságát. Midőn *Jakoby* ezen, a tanult és tanulatlan kishitűek által kigunyolt és tulhajtottnak deklarált szavait leszögezte, akkor a munkásegyletek még csak kezdetleges stádiumban voltak.

A munkások későbbi nagy és céltudatos szervezeteihez, amelyek a világ bámulatát keltették föl, e kezdet csak igen szerény keretekben fejlődött mindtovább. De amit jóslott *Jakoby*, ez a tiszta politikai jellem, ez az éles megfigyelője az európai áramlatoknak, az mihamarább valóra vált! A munkások által alkotott szervezetek ma már oly hatalommá fejlődtek, amellyel a társadalomnak is számolnia kell és amelyek az egész vonalon uralják a közélet térnumait.

Ha a népek kulturéletének hivatásos történetírója vizsgálni fogja az okokat, melyek korunk hatalmas szellemi mozgalmát előidézték, úgy vizsgálódásainak, mint kutatásainak végeredménye lesz, hogy a népek szellemi közössége, a szabadságra és függetlenségre való törekvése tette hatalmassá és együttérzésűvé a minden ország népeit és munkásait.

De azt kérdezhetjük magunktól: Mi idézte elő ezen szellemi kapcsolatot? Mi idézte elő a szolidáris érzületet, az egymást segítő gondolatot?

Ezen kérdésekre azzal felelhetünk: A századokon át minden támasz nélkül állott, magára utalt, elhagyatott munkástársak szenvedései egyes munkástársak egyetértő, szolidáris érzületűtől hevitve, kik szoros szövetséget kötöttek egymással, hogy közös erővel, szívük lángoló szeretetével munkálkodjanak a munkálkodó nép tömörítése, egyesítése, gyámolítása céljából és ezen tetters, nemes munkálkodásukból teremtdött meg a minden ország népeit átfogó evangélium hármass jelszava: »egyenlőség, testvériség és érdekközösség!« Ezen evangélium hármass jelszava mély gyökeret vert mindenütt, hol a munkásság önmagára volt utalva. És a minden országban elhintett szolidáris érzésből ma már hatalmas, félelmetes, imponáló sudár nőtt; hatalmas lombbá növekedett, hol az elhagyatott, segélyre, gyámolításra szoruló, rokkant munkatársaink, azok özvegyei, árvái az élet küzdelmeiben enyhülést, vigasztalást, reményt találhatnak és hálatelt érzettel, szívük meleg szeretetével áldoznak mindazon munkástársaknak, kik sok áldozattal, nemes ügyszeretettel alkották meg a mi küzdelmekkel telt sorsunkban közös, gondozó, gyámolító anyánkat: *Segélyző egyesületünket!*

Igy vált valóra az elhintett nemes eszme és így lön minden munkástársunknak áldásává, jólétévé egyesületünk s nehéz küzdelmeink, a mindennapi kenyérért való ádz harcaink közepette is fölemelt fővel és büszke arccal tekintünk *hatvan év multával is egyesületünkre*, ama erős bizodalommal, hogy önalkotta egyesületünk a jövőben még intenzívebben fejthesse ki a szükségét szenvedő munkástársaink érdekében áldásos tevékenységét!

És most, midőn a száraz krónikásnak adnám át a tollat, kell, hogy hálatelt érzettel gondoljunk és lelkünkben kegyelettel adózzunk mindazon nemes, önzetlen jellemű szaktársaink emlékének, kik hatvan évvel ezelőtt a temesvári nyomdászegyletet megalapították; továbbá mindazoknak, kik önzetlen, célirányos vezetésükkel, kitartó munkálkodásukkal hatalmassá, áldásthozóvá tették segélyző egyesületünket az ország öntudatos nyomdai munkássága javára!

*Jakoby* János, ez éleslátásu politikus jóslatszerű kijelentése tehát fényesen bevált! Igen, bevált! Mert a legkisebb munkásegylet alapítása is sokkal mélyrehatóbb kulturális ténykedés, mint bármely időnek világrengető népháboruja!

A könyvnyomdászok mihamarabb tudatára ébredtek ama eszmének, hogy érdekeiket csak úgy védhetik meg hathatósan, ha egyesülnek és az összes más szakmabeli munkások között a könyvnyomdászok voltak az elsők, akik egyesületet alakítottak. Németországban és Svájcban már a 17-ik század kezdetén oly mozgalommal találkozunk, amely nyomdászegyesületi pénztár alapításával foglalkozik.

Mint a legrégebb szabad könyvnyomdász pénztár a *baseli* segélyző pénztár-társaság ismeretes. Utána sorrendben a *drezdai* és *halle-i* könyvnyomdászok segélyző pénztára következnek. Előbbi 1768-ban, János napján, utóbbi 1770-ben lett alapítva. *Ausztriában* 1842-ben találkozunk az első kísérlettel, amely a könyvnyomdászok beteg és halálozási pénztár alapítását tervezi, még pedig *Linzben*, ahol a főnökök a segédekkel egyetemben segélyző egyesületet alapítanak. Ezután következik az *innsbrucki* (1826) és csak 1842-ben a bécsi könyvnyomdászok egyesülete. A bécsi könyvnyomdászok egyesületük alapszabályait a következő cím alatt nyújtották be jóváhagyás végett: Megbetegedett Könyvnyomdászok és Betüöntők Segélyző Egyesülete. Jóváhagyva 1843-ban lett.

*Magyarországon* a budai egyetemi nyomda volt az, mely 1837-ben egyesületet alapított, amely a beteg és temetési segélyezést tűzte ki feladatául. A budai egyesület adta meg az iniciatívát 1848-ban a Pesti Utas Beteg és Temetési Segélyző Egyesület-hez, mely azonban az ötvenes években a kormánytól feloszlattatott. Csak 1861-ben, a mérsékelt alkotmányosság helyreálltával indult meg Budapesten újból a mozgalom egy egyesületnek az alapítására és akkor lett az alapkő letéve a jelenlegi országos könyvnyomdászok és betüöntők segélyző egyesületéhez. Működését azonban csak 1862-ben, az alapszabályok jóváhagyása után, kezdhette meg.

Az első magyar könyvnyomdász-egylet, mely minden megszakítás nélkül a mai napig – habár különböző formában – működött, *Brassóban* 1846 május 1-én lett *Nagel* Ágost lipcsei születésű szaktárs és vele egyetemben még nyolc szaktárs által alapítva. Az egyesület címe ez volt: Beteg és Halálozási Pénztár a Gött János-féle könyvnyomda tagjai számára. Eszerint ez egyesület csak kézipénztár volt, mert ezen egylet alapításakor más nyomda Brassóban nem létezett. A kilenc szaktárs – a kisvárosi viszonyokhoz mérten – a pénztár-alaphoz egyenkint 50 kr., heti illeték fejében 9 kr. o. é. fizettek. Az alapszabályok – melyek csak 1861-ben az akkori katonai és polgári kormányzóságtól, mint az illetékes politikai hatóságtól – lett jóváhagyva, állt 14 »beteg-cikkből«.

1861-ben alakult a *kolozsvári* könyvnyomdászok egyesülete s, így régibb, mint a budapesti. A kolozsvári egyesület megalapítója *Dolián* János volt és 1911. év június havában nagy ünnepélyességgel ülte meg 50 éves jubileumát.

*Temesvárott* az ötvenes évek elején tették az első a kísérleteket egy könyvnyomdász egyesület alakítására, amely 1851-ben testet öltött.

\*

A temesvári segélyző egyesület ez évben ünnepli fennállásának hatvan éves jubileumát. Miután a temesvári egyesület a legrégebb az országban, indítva érezte magát a választmány, hogy nemcsak Temesvár szaktársaira, hanem az egész ország nyomdászságára is a nevezetes évfordulót megünnepli. Elhatározta a választmány, hogy a szakegyesülettel egyetemben ünnepi füzetet ad ki, melyben nemcsak az egyesület története dióhéjban, hanem a legutóbbi szervezeti mozgalmak története és fejlődése kronologikus sorrendben is megörökítettik.

Jelen füzetben nem terjeszkedhetünk ki bővebben a 60 év történetére, miután az már 1890-ben, a 40 éves jubileum alkalmával, *Mangold* Sándor és *Gabriel* József szaktársak által kiadott műben részletesen megírták és most csak az általuk és *Bauer* Adolf szaktársak által az 50 éves jubileum alkalmával kiadott füzetből vesszük ki a két évtized eseményeit és adjuk

közre a nyilvánosságnak. Azt hisszük azonban, hogy adataink megegyezők lesznek, miután a városi levéltárban levő okmányok, egyesületünk könyvtárában őrzött jegyzőkönyvek és körlevelek hitelességéhez kétség nem férhet.

\*

Az ötvenes évek elején Temesvárott három nyomda létezett. E három nyomda körülbelül 50 szaktársat foglalkoztatott – nagyobbára külföldieket. E külföldi szaktársak között volt *Liesecke* Sándor is, ki nemes buzgalommal fáradozott, hogy Temesvárott egy nyomdász betegsegélyző-egylet alakíttassék. 1851. év szeptemberében lelkes hangú körlevelet bocsájtott ki, melyen meggyőző érvekkel ecsetelte a segélyző egyesület üdvös voltát s egyben az alapszabály-tervezetet is köröztette a szaktársak körében.

A lelkes hangon tartott körlevélnek csakhamar eredménye lett. A segélyző pénztárba 30 szaktárs késznek nyilatkozott belépni. A beiratkozási díj egy forintban, a heti illeték 10 pengő krajcárban állapított meg. A tanoncok úgy a föl vételnél, mint segéddé avatásuk alkalmával 5–5 pengő forintot tartoztak fizetni a pénztárba. A segélyezések a következőkép állapították meg: Betegség esetén az első héten 2 o. é. forint, a második és minden következő hétre, féléven át 3 o. é. forint, a félév leteltével további 3 hónapon át, hetenként ismét 2 o. é. forintnyi segélyben részesülnek a megbetegedett szaktársak.

Átutazó szaktársak 1 frt 30 o. é. kr. utassegélyt kaptak; ha pedig három hónapig egyfolytában uton voltak, 2 o. é. frt segélyben részesültek. A segélyezések csak akkor vehették kezdetüket, ha a pénztárba 100 pengő forint gyűlt egybe a befizetett heti illetékekből.

1851 szeptember 30-án az alakuló közgyűlés megtartott, melyben az alapszabály-tervezet is megvitattott és annak jóváhagyás végett a kormányshoz való felterjesztése elhatározott.

Az egyesület tisztikara így alakult meg: *Liesecke* Sándor elnök, *Beichel* József nyomdatulajdonos pénztárnok és *Mach* Vencel segédtiszt. Az egyesület alapszabály szerinti címe ez volt: Könyvnyomdászok Közös Beteg és Utassegélyző Pénztára Temesvárott. 1851. évi október 22-én az alapszabályok jóváhagyottak.

Ama kicsi, de fáradhatatlan csoportnak, mely hatvan évvel ezelőtt megalapítói voltak eme jótékony intézményünknek és ellenállhatlan erővel biztosította annak létalapját, neveik a következők:

Az államnyomdában: *Bruss* Károly, *Bonzer* József, *Förchtegott* Ferenc, *Förchtegott* Nándor, *Glinz* Károly, *Liesecke* Sándor, *Most* Lőrinc, *Möltzer* János, *Rabszky*, *Riesz* József, *Siebenhaar* A., *Strammer* Ferenc, *Trandville*, *Trivald* Károly és *Vollmann* M. Gy.

A *Beichel*-féle nyomdában: *Grathwohl* Kristóf, *Hall* Boldizsár, *Kraft* Ferenc, *Mach* V., *Mederschitzky* Ignác, *Regensburger* Ferenc, *Sirowy* Tamás, *Wallesch* J., *Wentzely* János és *Wurst* Károly.

A *Hazay*-féle nyomdában: *Euler* Valentin, *Grätz* Jakab, *Hinterreiter* József, *Möltzer* F. és *Wang* L.

Ezen alapító tagok közül meghalt 1889 augusztus 20-án *Wentzely* János mint lugosi nyomdatulajdonos, 1899-ben *Sirowy* Tamás és *Strammer* Ferenc mint rokkantak Budapesten; 1905 március 24-én *Liesecke* Sándor mint nyomdatulajdonos Osnabrückben.

1891 augusztus 15. és 16-án nagy ünnepélyességek keretében ünnepelte meg a temesvári könyvnyomdász egyesület 40 éves jubileumát, mely lélekemelő ünnepélyen *Sirowy* Tamás és *Strammer* Ferenc alapító tagok is résztvettek és meleg szeretettel és figyelemmel övezték őket körül szaktársaink.

1852 január 5-én a 100 pengő forint egybegyűlt s így a tagok jogai is érvényesülhettek.

Az alapszabályszerű első közgyűlésen temetkezési segély címen 30 pengő forint fogadtatott el.

Az egyesület első halottja *Hauck* betűszedő volt (1852) és a második *Triwald* Károly, aki ugyanazon év szeptember havában hunyt el.

1856-ik évben az elavult alapszabályok módosítása vált szükségessé. A módosított alapszabályok 1857. év február 8-án jóváhagyattak s ennek értelmében az egyesület címe is így változott: Beteg, Temetkezési és Utassegélyező Egyesület. A beiratási díj 1 forint 5 o. é. kr. állapított meg, míg a heti illeték 10 o. é. kr.-ban. Kórházi költség címén 15 o. é. krajcár havi járulék volt fizetendő. Minden tanonc felszabadulása alkalmával 5 forint 25 o. é. krajcárt tartozott fizetni az egyesület pénztárába. Halálesetek alkalmával az egyesület tagjai 20 o. é. kr.-t fizettek a pénztárba. Minden tagnak, ha a beiratási díjat és egy heti illetéket az egyesület pénztárába befizetett, megbetegedése esetén joga volt hetenként 4 forint 90 o. é. kr., ezután további két hónapon át 2 forint 10 o. é. kr. segélyt élvezni. Azon tagok, kik az egyesületnek három hónapot meghaladó időig tagjai voltak, elhalálozásuk esetén hozzátartozóik 40 o. é. frt-ot, míg a három hónapnál rövidebb ideig volt tagok csak 20 o. é. frt temetkezési segélyben részesültek. Az átutazó szaktársak 1 forint 40 o. é. krajcár utisegélyt kaptak, míg a három hónapon túl uton levő szaktársak 2 o. é. frt utisegélyben részesültek.

1861-ben a temesi bánság és a szerb vajdaság vármegyékre osztott s így a temesvári fiók-államnyomda is feloszlott és a nyomda személyzetének harmadrésze elbocsáttatott. A feloszlás következtében az államnyomda egyesületi tagjai – számszerűen huszan – mivel Temesvárról távozni voltak kénytelenek, az egyesületet felosztatni és annak vagyonát szétosztani szándékoztak. Az államnyomda személyzetének ebbeli eléggé el nem ítélt cselekedetét a Hazay-féle nyomda több szaktársa is támogatta, kik az egyesület működésével megelégedve nem voltak. Az egyesület megsemmisítése azonban nem sikerült. *Förk* Károly Gusztáv és *Steger* Ernő nyomdatulajdonosok erőteljes fellépésének meg volt a kívánt hatása s ennek következtében a város hatósága is az egyesület fönmaradása mellett döntött s így az továbbra teljesíthette humánus emberbaráti hivatását!

1874. évben az alapszabályok ismét módosítottak. A hetijárulék 20 krajcárra, a betegsegély pedig 80 krajcárról egy forintra emeltetett. Az egyesület vagyona 1873. évi december hó végén 1710 forint 42 krajcár volt.

1878-ban tartatott meg Budapesten az első országos nyomdász-kongresszus. Temesvárt *Freta* János szaktárs képviselte. E kongresszuson a budapesti egyesület indítványára kimondatott, hogy az ország nyolc kerületre osztatik, és pedig: Budapest, Pozsony, Kassa, Debrecen, Szeged, Temesvár, Pécs, Erdély.

E határozat végrehajtása végett 1879 január 26-án rendkívüli közgyűlés tartatott és a pozsonyi egyesületnek az országos nyomdász-kongresszus által ajánlott alapszabályai – a helyi viszonyok figyelembevételével – csekély módosítással elfogadtatott és a jelenvolt tagok által aláíratottak.

Az új alapszabályok a kormányhoz felterjesztettek, de a belügyminiszter a betegpénztárt az önképző szakosztállyal egyesítve, nem hagyta jóvá. Ennek dacára az egyesület június 27-én rendes közgyűlést tartott és az új egyesületet megalakultnak mondván ki. Az önképző szakosztály alakításával egyelőre felhagytak és az új alapszabályok értelmében az egyesületi vezetőség választását ejtették meg. Elnök lett *Freta* János, alelnök *Freund* Gyula, pénztárnok *Magyar* Asriel M. Választmányi tagok: *Mayr* János, *Handl* Károly, *Steger* Ernő, *Magyar* Salamon D. és *Veronits* József.

Ezután az egyesület új címet vett fel: Délmagyarországi Könyvnyomdász Egyesület Temesvárott. Hatásköre kiterjedt: Temes, Bács-Bodrog, Torontál, Krassó-Szörény és Aradmegyére és

három osztályba lett osztva: 1. Betegpénztár. 2. Utas és munkanélküliek segélypénztára. 3. Rokkantok, özvegyek és árvák pénztára.

A segélyző egyletnek három osztályba történt beosztása folytán, mely osztályok mindegyikének a jövőben külön pénztárral kellett bírnia, a meglevő alaptőke is három részre osztott, és pedig a rokkant, özvegy és árvasegélyző pénztár részére 1000 forint, a betegsegély és temetkezési pénztárnak 1278 forint 58 krajcár, és végül a munkanélküliek és átutazók segélypénztárának 300 forint jutott. Az újra alakult egyletnél július 3-án kezdődtek meg a befizetések. Heti illeték 30 krajcár volt, melyből mind három osztályra külön-külön 10 krajcár lett fordítva.

Az alapszabályok 28. §-a értelmében a rokkant, özvegy és árvapénztár, az első befizetéstől kezdve zárva marad, illetőleg minden tagnak 520 heti befizetést kellett teljesítenie, mielőtt a pénztár segélyére jogosult lett volna. E pénztár alapítói azonban már nyolc évi befizetés után jogosultak voltak annak élvezetére. Alapítók mindazok, kik a fennállott temesvári egyletnek az alapítás idejében tagjai voltak.

Ezek a következő szaktársak voltak: Ausländer Lajos, Bednár János †, Berey István, Brozsyna Károly, id. Delinger János, ifj. Delinger János, Fidrant Henrik, Förc Károly Gusztáv †, Freund Gyula †, Freta János, Gercsek József †, Glasz Ferenc, Handl Károly, Hoffmann Károly †, Hofstädter Ferenc †, Janáts Miklós †, Klein Ignác, Krausz Emil †, Kovarik Ferenc †, Knezevits Nándor †, Kunz Kristóf, Lutz József, Löffler Zs.†, Mangold Sándor, Magyar Asriel, Movrin Frigyes, Mayr János †, Obradovics György, id. Paral Miksa, Pirkmayer György †, Pirkmayer Alajos, Pocreanu Simon, Reif József, Roos Jakab †, Rammer Albert, Schannen Árpád †, Schossulan Nándor, Schwertfeuer Ádám †, Steger Ernő, Veronits József, Weissberger Manó †.

Az alapszabályok értelmében egyleti orvos vált szükségessé. Egyleti orvossá *Breuer Mihály* dr. választott meg 40 fnt évi fizetéssel.

Az egylet szervezését illetőleg elhatározta a közgyűlés, hogy azt négy fiókra osztja fel. E négy fiók volt: Ujvidék (egy fnt utisegéllyel); Nagybecskerek (60 kr.); Lugos (60 kr.) és Fehértemplom (50 kr.) Ujvidékhez még Pancsova csatoltatott. A kisebb nyomdai városok: Detta, Lippa, Resica, Oravica, Orsova, Nagyikinda stb. a temesvári központhoz tartoztak.

Elsőknek a kerületi egylethez csatlakoztak a nagybecskereki szaktársak, akiket csakhamar a nagyikindaiak és ujvidékiek is követtek.

1884. évben kezdődtek meg intenzívebben a mozgalmak az országosítás érdekében. Ez üdvös kérdésnek felszinen való tartásáért *Bóna* Károly szaktársunkat Nyitráról és idősebb *Kenderessy* Lajost Debrecenből illeti elismerés, annál is inkább, mivel a budapesti egylet ez ügyben elég lagymatagon viselkedett. Egy, a budapesti egylet által október havában megtartott rendkívüli közgyűlés végre beleegyezett a budapesti egyletnek országos egyletté leendő átalakulásába s ennek előkészítő munkálatait egy tizenegyes bizottságra ruházta. E bizottság csakhamar megkezdte ezirányu munkálkodását. Valamennyi kerületi egylethez körlevelet intézett azon felszólítással, hogy a budapesti egylet határozatát megvitassák és véleményüket a bizottsággal azonnal közöljék.

E körlevél Temesvárott december 21-én tartott rendkívüli közgyűlés keretében tárgyalatott és a következő határozat hozatott: Kimondja a rendkívüli közgyűlés, hogy elvben egy országos egylet alapításához hozzájárul, azonban végleges határozatát fenntartja akkorra, ha a tizenegyes bizottság már munkálatait befejezte.

Az országos egylet alapításának eszméje azonban nem pihent, hanem mind komolyabb alakot kezdett öltetni, miért is annak alapítása egy országos nyomdász-kongresszuson ki is mondatott.

1887 június 24-én rendkívüli közgyűlés tartatott, melynek napirendje az országos egylethez való csatlakozás és a Délmagyarországi Nyomdász Egylet feloszlata volt.

E rendkívüli közgyűlésen elnöklő *Kozmovszky* Adolf szaktárs hosszabb beszédben adta elő, hogy az egylet feloszlataához szükséges alapszabályszerű (¾ rész) taglétszám jelen van; továbbá az ujvidéki, nagybecskereki, lugosi fiókegyletek, valamint a fehértemplomi, resicai, verseci tagtársak átiratát felolvasta, akik valamennyien a csatlakozás mellett nyilatkoztak, mire határozatba ment a Délmagyarországi Nyomdász Egylet feloszlata és az országos egylethez való csatlakozás, melynek keresztülvitelével az egylet vezetősége bizatott meg.

Az 1887. év végével a Délmagyarországi Nyomdász Egylet megszűnt és annak tagjai 1888 január elsejével az országos egylet kötelékébe tartoztak.

A csatlakozás alkalmával az egylet tagjai a következő szaktársak voltak:

**Temesvár:**

Balázs Lajos  
Bednár János †  
Berey István  
Csatáry Rezső  
Csendes Jakab  
Czinek Béla †  
Farda Vince  
Fecker Vilmos  
Fidrant Henrik  
Fischer Ferenc †  
Frank Gyula  
Frank Béla †  
Freta János  
Gabriel József  
Glasz Ferenc  
Gyermek György  
Handl Károly  
Hauck István †  
Hepke Vilmos  
Homa József  
Janáts Miklós †  
Jannes János  
Jantsy Henrik †  
Knezevits Szilárd  
Kopácska Pál  
Kozmovszky Adolf  
Lamplott Emil  
Lehner György  
Lill Ferenc †  
Löffler Lipót  
Lutz József  
Mangold Sándor

Mayr János †  
Miklóssy Ferenc †  
Movrin Frigyes  
Paral Miksa  
Pavlovits János †  
Petrovits György †  
Pokorny Ferenc  
Polz Gyula  
Radivojevits József  
Rammer Albert  
Rammer Gergely  
Reif József  
Reiner Lajos  
Rosner Adolf  
Schreier József  
Schwertfeuer Ádám †  
Szabó Mihály  
Tichy Ferenc  
Tomaseczky J.  
Weiss Jakab †  
Welssberger Manó †

**Ujvidék:**

Dada István  
Dvorcsak J.  
Jankovits M.  
Károly L.  
Lazarevits Sándor  
Malencsics Milos  
Malencsics Miklós  
Mhak J.  
Popovits Milán  
Ziemitzky Károly †

**Nagybecskerek:**

Dezsó Ferenc  
Hegyi Gyula †  
Kaufmann Zsigm. †  
Kempfner Lajos †  
Wimmer József †  
Wittmann Ágost

**Lugos:**

Kratochwill Emil  
Tóth Ferenc  
Wessely Antal

**Lippa:**

Gercsek József †

**Versec:**

Neumann Henrik

**Resica:**

Paral Vencel †  
Plessel Lajos  
Stetin György

**Nagykikinda:**

Pelzer Sebestyén †

**Perjámos:**

Pirkmayer György †

**Féhertemplom:**

Novotny Vilmos  
Schimala Frigyes

\*

Az országos egylethez való csatlakozással az önképző szakosztálynak Temesvárott való megalakulása is kimondatott és ezen fontos határozattal teljesedésbe ment a temesvári szaktársak rég óhajtott vágya.

1887 augusztus 20. és 21-én tartatott meg Budapesten a negyedik országos nyomdász-kongresszus, melyen az önképző szakosztályt illetőleg és a vidéki tagokra nézve fontos határozatok hoztak. Minden olyan városban, ahol könyvnyomda létezik, önképző szakosztály alakítandó; ahol pedig az önképző szakosztály fentartásához a megkívántató taglétszám nem volna meg, úgy az egyesület egy hasonló (könyvtárral rendelkező egyesülettel – kötelezettség nélkül) lép összeköttetésbe.

1887 november 6-án rendkívüli közgyűlés tartatott, melyen *Freta János*, *Kozmovszky Adolf*, *Mangold Sándor* és *Gabriel József* lelkes beszédekben ecsetelték az önképző szakosztály üdvös voltát, mire a rendkívüli közgyűlés egyhangulag kimondotta az önképző szakosztály megalakulását. A szaktársak – kevés kivétellel – az önképző szakosztály tagjaivá váltak s november 12-én megkezdődtek a rendszeres befizetések. Egyesületi helyiségül a színházzal szemben levő Horgony-hoz címzett belvárosi vendéglő egyik külön szobája szolgált és szaktársak részéről nagy látogatottságnak örvendett.

Az önképző szakosztály által, a farsangi idő alatt rendezett »bálak«, amelyek tekintélyes jövedelemmel zárultak, tették lehetővé, hogy a könyvtár rövid két év alatt 500 kötettel gyarapodott, mi megvetette alapját a mai nagy és gazdag szakegyesületi könyvtárnak. Az egyesületi helyiség 1891 november 1-én Belváros, Kinizsi-utca 5. szám alatt volt.

1890 augusztusban Aradon országos nyomdász-kongresszus volt. Temesvárt és kerületét *Mangold Sándor* képviselte. A temesvári küldött meghívására elhatározta a kongresszus, hogy a jövő évi kongresszus a temesvári könyvnyomdász-egyesület 40 éves jubileumának megünneplésével kapcsolatban Temesvárott tartja meg.

Az aradi kongresszuson számos temesvári szaktárs mint vendég vett részt. Az aradi szaktársak szíves és előzőkeny vendégszeretete s ez alkalomra alakult Typographia dalegyelet énekelő-adásai adták meg az impulzust néhány lelkes temesvári szaktársnak, hogy Temesvárott is egy dalegyületet alakítsanak a szaktársi szeretet és az összetartózkodóság fejlesztése és a dal kultiválása céljából.

Még ez év szeptember havában tartott általános nyomdászgyűlésen határozatba ment a dalegyelet megalakítása. Az alakulási munkálatok előkészítésére egy szűkebb bizottság választott, melynek tagjai lettek: *Perczel Sándor*, *Lehner György* és *Bogdan Illés* szaktársak. Az év végén kezdődtek meg az énekpróbák *Ádám Ferenc* községi tanító, karmester vezetése mellett (*Ádám Ferenc* 1911. év július havában ülte meg 40 éves igazgató-tanítói jubileumát, mely alkalommal a Typographia dalegyelet is üdvözölte és szép ajándékkal lepte meg hosszú éveken át volt fáradhatlan, kitűnő karmesterét), aki önzetlen lelkesedéssel és meleg szeretettel karolta fel a dalegyelet hivatását s az ő ügybuzgalmának, fáradhatatlan agilitásának köszönhető elsősorban a dalegyelet virágzása és hogy nagy ünnepek keretében ülhette meg 1895-ben zászlóavatási ünnepélyét.

1891 augusztus hó 15. és 16-án tartatott meg a temesvári segélyző egyesület 40 éves jubileuma az ország szaktársainak élénk részvétele mellett. A szép és lélekemelő ünnepélyen a budapesti Ébredés dalegyelet is részt vett, mi az ünnepély fényét csak emelte. Augusztus 15-én a városház tanácstermében tartatott meg a diszközgyűlés. A Typographia dalegyelet precizen előadott éneke után *Weisz Adolf* alelnök megnyitó beszéde után *Stumpfoll Ede* temesvári ipariskolai igazgató mondotta el gyönyörű ünnepi beszédét, mely mindvégig lekötötte a hallgatóság figyelmét. A szép és figyelemreméltó beszéd után *Bauer Adolf* szaktárs szavalta el *Kőrösy Albin* temesvári római katolikus főgimnáziumi tanár költői lendülettel megkonstruált ünnepi ódáját. Az egyesület 40 éves történetét *Homa József* vázolta. A történeti hűséggel elmondott beszéd közben hullott le a lepel *Liesecke Sándor* és *Förk Károly* Gusztáv (meghalt 1884 október 5) alapítók kitűnően sikerült, majdnem méter nagyságu arcképeikről. A Typographia dalegyelet *Szent az érzet* című, gyönyörűen előadott dalával és *Weisz Adolf* alelnök



zárószavaival a diszközgyűlés véget ért. A szép és emlékezetes diszközgyűlés után a kongresszus küldöttei tartották meg alakuló gyűlésüket, akiket a temesvári egyleti vezetőség nevében *Mangold* Sándor szaktárs üdvözölt. Délután 2 órakor közebed volt a Páva-szálloda éttermében. A közebed végeztével a vendégek megtekintették a temesvári kiállítást. Ezután több csoportra oszlottak. Egyes csoportok meglátogatták a lövész- és dalárünnepélyt és este valamennyien a gyárvárosi Tigris-féle vendéglő kerthelyiségben rendezett dalünnepélyen vettek részt.

A kongresszus második napján, d. e. 8 órakor kezdődtek meg a kongresszus tanácskozásai, amelyek délután 3 óráig tartottak. A tanácskozások után a kongresszus résztvevői csoportokra oszolva, a város megtekintésére indultak és este a Temesvárott eltöltött szép napok emlékeinek benyomásával hagyták el Temesvár városát.

A kongresszus fontosabb határozatai a következők voltak: Árszabálytervezet kidolgozása és kinyomtatása; a segélyző egyesület kerületi pénztárnokainak tiszteletdíjai megállapítása és az utassegélynek 50 krról 60 krra való felemelése. Határozatba ment továbbá, hogy a vidéki önképző szakosztályoknak, a budapestihez hasonlóan, szervezkedniük kell és a heti illetékfizetés az 1892 január 1-től kezdve az önképző szakosztályok részére nemcsak a kerületi városokra nézve kötelező, hanem a többi vidéki városokra is. E határozathoz képest a heti tagilleték 50 krról 60 krra emeltetett. Elhatároztatott, hogy azon városokban, ahol 10 tag van, önképző szakosztályok alakítandók. Az önképző szakosztályok vagyonát minden kerület önállóan kezeli.

1853-tól 1870-ig a temesvári szaktársak munkaviszonya mit sem változtak. A Neue Temesvárer Zeitung szedői 18 frt, a tördelő pedig 20 frt heti fizetést élveztek. A gépmesterek is elég szépen kerestek.

Az 1873-ik évben bekövetkezett nagy gazdasági válság Magyarországon is éreztette súlyos hatását s szaktársaink eddigi türhető keresetüket redukálta. Általánosan nyomott gazdasági helyzet uralkodott mindenütt. A temesvári szaktársakat teljesen elfásította a nyomoruságos munkaviszony, kevés munkaalkalom, silány, nyomorult bér, amihez még a lakásbérek és élelmiszerek árának drágulása járult. A szaktársak e már-már elviselhetetlen, súlyos helyzet közepette igyekeztek összetartásuk révén némileg segíteni. Bizottságot választottak, mely hivatva volt a főnököknél eljárni. A bizottság – a szaktársak megbízatásához képest – tárgyalásokba bocsátkozott a főnökökkel. *Magyar, Steger* és *Uhrmann* főnökök kijelentették, hogy ők hajlandók a követeléseket teljesíteni, de miután a többi főnökök ettől elzárkóznak és szégyenletes szennykonkurrenciát folytatnak, velük minden érintkezést megszakítottak. Mig a főnökök egymás között marakodtak, a szaktársak sem maradtak e téren tétlenül. Ők is a főnökök példáját követték: marakodtak, személyeskedtek, nemhogy a nyomoruságos helyzet közepette erős összetartással, kölcsönös megértéssel igyekeztek volna a főnökök egyenetlenségét kihasználni és a közös akarattal szépen indult mozgalmukat diadalra juttatni!

Ez időtől kezdve a nyomdaviszonyok mindinkább súlyosodtak. A főnökök vérszemet kaptak s az egész vonalon a fizetések rohamosan sülyedtek, úgy, hogy az egykori lapszedők 18–20 frt fizetései 7–8 frtra, tördelők 9–10 frtra, gépmesterek 12 frtra redukálódtak és a tanonc-gazdálkodás végtelen sora megindult. És e végtelenül sivár helyzet közepette még csak egy halvány reménye sem derengett a biztató jövőnek!

\*

A roppant elhanyagolt vidék nyomdaviszonyai rendezéséhez, egy egységes árszabály megteremtéséhez elsősorban anyagi támogatás volt szükséges. Ez anyagi támogatáshoz sok pénz kellett és a budapesti árszabálybizottság csak úgy vélte sikeresen a vidéket rendezhetni, ha a vidék összes szaktársait az anyagi áldozatkészségre megnyeri. Erre nézve a budapesti ár-

szabálybizottság előkészítette a talajt, agitált, buzditott, kitartásra serkentette a szaktársakat. Ami az akkori viszonyokhoz mérten bizony nehezen ment. A vidéki szaktársak érezték a tartóhatatlan helyzet súlyos voltát, de – sajnos – nem hatotta át még őket a szolidáris érzés nemes eszméje, hiányzott az öntudat; buzdultak, lelkesedtek, de a jobblétükre és állati sorsukból kiemelkedni irányuló áldozatkészségtől irtóztak, mint az ördög a tömjéntől. A főnökökhöz benyújtott memorandum szerény követeléseket tartalmazott és így remélhető volt, hogy a főnökök a temesvári szaktársak ezen szerény követelésüket teljesíti.

Balga, hiu remény volt!

Temesvár városára kidolgozott árszabály a következő főbb pontokat tartalmazta:

Az egyesület vezetősége megküldötte nyomtatott körlevél kíséretében az árszabálytervezetet a temesvári kerülethez tartozó összes vidéki nyomdavárosoknak, úgy a temesvári főnököknek is előterjesztette azt. Ez évben vezetett be Temesvárott a 9 órás munkaidő. Az árszabálynak 1882 január 1-én kellett volna életbe lépnie.

A temesvári szaktársak, kik sanyaru, nyomoruságos helyzetükkel nem voltak megelégedve, bizton remélték, hogy a főnökök szerény követelésüket akceptálni fogják és helyzetük javítására irányuló akciójuk sikerrel fog végbemenni. Azonban ezen balga hitükben csakhamar keservesen csalódtak, mert már az árszabály életbeléptetése előtt konfliktusra került a dolog a munkaadók és szaktársak között.

Ugyanis Temesvár egyik legnagyobb nyomdájában, a Magyar-féle nyomdában felmondásra került a dolog. A személyzet megbízatását *Mangold* Sándor szaktárs vállalta, ki intervenált Magyar úrnál, ki kategorice kijelentette, »hogy az ő nyomdájában minden a régiiben marad!« Magyar ur, hogy magát a »meglepetésektől« megóvjá, Budapestre utazott szedőként. Október 31-én, szombaton *Heinz* Mihály és *Lang* Simon szaktársak a Magyar nyomdából kiléptek, de már hétfőn (november 2) belépett 4 aradi és 3 budapesti szaktárs.

A Reform-nyomda személyzete október 24-én lépett ki. A kilépett szaktársak a következők voltak: *Pinkusz*, *Stibinger*, *Kratschmár*, *Bachel A.*, *Krisztinszky*, *Glasz* és *Herz* Gyula (*Herz* szaktárs ma a Népszava tördelője). A két utóbbi szaktárs maga lépett ki, mert nem voltak hajlandók más személyzettel dolgozni.

A Südungarische Reform-nyomda vezetősége megkísérelte a személyzet fizetését redukálni (11 frtról 10 frtra), de a személyzet felháborodással utasította vissza ezen merényletet, miért is az egész személyzetnek felmondtak.

A Magyar-féle nyomdában a szaktársak és a nyomdavezetőség között a rendszeres külön-órás miatt konfliktus támadt és az egész személyzetnek (14 szaktársnak) felmondtak. Az önképző szakosztály a fölmondott személyzet ügyét magáévá tette és békés elintézését igyekezett létrehozni, hogy az amúgy is gyöngye pénztárt tulságosan meg ne terheljék. Az egyesület vezetősége arra törekedett, hogy nem érdekelt személyek tárgyaljanak Magyar úrral és a konfliktus békés uton való megszüntetésével vonja vissza a felmondást. A tárgyalások sikerrel jártak, a felmondás visszavonott és az egész személyzet is megmaradt.

November 1-én általános taggyűlés tartott, melyen 37 szaktárs vett részt. A taggyűlés napirendje a vidéki árszabály ügye volt. *Homa* József elnök tartalmas szavakkal buzditotta a temesvári szaktársakat a tömörülésre és összetartásra, tegyenek félre minden személyes ellentéteket és szerezzenek érvényt az árszabálynak az egész vonalon. Felszólítja a jelenlevő szaktársakat, hogy szóljanak hozzá a napirend pontjához: Válasz a központi önképző szakosztály körlevelére a vidéki árszabály ügyében. A napirend pontjához: *Janáts*, *Mangold*, *Gabriel* és még több szaktárs szólott hozzá, mire elhatározta a taggyűlés, hogy a körlevélre a következő választ adja: 1. A temesvári egyesületi vezetőség megteszi a kellő lépéseket a főnö-

köknél a vidéki árszabálynak érvényre jutásáért. 2. A vidéki árszabály december első hétfőjén lépjen életbe. 3. A tagok önkéntes és különböző adományai szóljanak a kiadásokra. Ezután a Typographia dalegylet elénekelt a *Lied der Arbeit* című dalt és ezzel az első árszabálygyűlés véget ért.

A taggyűlés határozata értelmében a már régebben benyújtott árszabály megsürgettetett és általuk alá is íratott. Ezek a főnökök a következők voltak: *Csendes Jakab, Csanádegyházmegyei nyomda, Steger Ernő, Délmagyarországi könyvnyomda és kiadószövetkezet.*

Ifj. *Steiner Károly*, az Unió (Reform) nyomda tulajdonosa ígéretet tett az árszabálynak pontos betartására, már azért is, mert az ő »összeválogatott, kiváló személyzetével« keserű tapasztalatokat szerzett. *Steiner* ur szép ígérete azonban csak ígéret maradt, az árszabálynak fittyet hányt és egy szép napon *Steiner* ur nyomdája blokád alá került.

1839. év elején lett végrehajtva *Bauer Imre* szaktárs által a temesvári kongresszuson tett azon indítványa: Az önképző osztályok kettéválasztása az anyaegyesülettől és annak szakszervezeti alapon való átalakítása az összes nyomdai munkások számára. A heti illeték ugyanekkor 60 krról 70 krra emeltetett.

Az alapszabályok értelmében 1899 április 30-án tartott általános nyomdászgyűlésen kimondták az önképző szakosztálynak a feloszlását és a szakegylet megalakítását. A nevezetes átalakulás a május hó 28-án tartott nyomdászgyűlésen ejtetett meg. A szakegylet elnökévé *Movrin Frigyes* szaktárs lett megválasztva. Az önképző szakosztályok vagyona (103 K 76 fill.) Budapestre küldetett.

1899 november 1-én Lugoson 60 K kézipénztárral kifizetőhely létesített és annak vezetésével *Husvéth Emil* szaktárs bizatott meg.

Az év végével lett először megvizsgálva a temesvári rendőrhatalóság által egyeletünk ügykezelése. A hatóság mindent rendben talált.

Történetünkben említett árszabálymozgalmak, a csekély áldozatokat leszámítva, békésen intéződtek el. Immár azóta nyolc hosszú esztendő forgott le az idő kerekén. E nyolc év leforgása alatt az élelmiszerek, a lakások árai és minden kulturális cikk – az emberiség szaporodásával lépést tartva – horribilisen emelkedtek. Ezzel szemben azonban a bérvizonyok nem emelkedtek, hanem a szaktársak indolenciája, közömbössége folytán még szégyenletesen rosszabbodtak és a régi gyalázatos állapotok lettek urrá az egész vonalon.

A központ mindezeket a tarthatatlan állapotokat belátva, energikus munkával igyekezett a vidék szaktársain lelhargiájukból felruházni és a szervezkedés üdvös voltának megnyerni, hogy a vidéken rendet teremtsen annál is inkább, mivel egy budapesti árszabálymozgalom esetén a vidék szervezetlen, tudatlan szaktársai veszélyeztetik annak sikerét. A budapesti árszabálybizottság tisztában volt azzal, ha a vidéken rendet teremt, úgy a sok vidéki »cicero, garmond« szedő nem özönli el úgy a budapesti nyomdákat, hanem otthon marad és osztálytudatos munkássá válik.

1899. év őszén a budapesti tizenegyes bizottság által irányított vidéki árszabálymozgalmak nagyobbára sikerültek. Számtalan városban a jobb belátású főnökök a szaktársak által benyújtott árszabályt elfogadták. Azonban akadt elég nyomdaváros, ahol a szaktársakat csökönyös közönyösségükből felrázni nem lehetett. Ezen városok közzé tartozott Temesvár is.

Az 1891-iki árszabályban biztosított 10 frtos minimum a megélhetési viszonyokhoz képest immár nem felelt meg. A szaktársak szervezetlensége folytán a helyzet mindinkább tarthatatlanabbá vált. A nyomdáknál szomorú állapotok uralkodtak. 4–6–8 frtokkal fizették a szaktársakat és még örülniök kellett ha ily »fényes« kondíciót kaphattak. A munkanélküliség óriási arányokat öltött és akadtak szaktársak, kik egész éven át munkanélkül ténferegtek és

rendíthetetlen bizodalommal várták a jó szerencsét, vagy valamelyik szaktársnak a »kidültét«. A tanoncok tenyésztése pedig oly magas fokra hágott minden nyomdában, hogy ma, midőn rendezett viszonyokat teremtettünk e téren is, borzalommal kell gondolnunk e vigasztalan, sivár időkre.

A budapesti árszabálybizottság belátva és méltányolva a vidéki szaktársak elégedetlenségét, új árszabályt dolgozott ki. Az új árszabályban a minimum 12 frtban lett megállapítva. A tanoncskála is szabályoztatott olykép, hogy minden 3 szaktárs után csak egy tanonc alkalmazható. Napilapoknál tanonc nem alkalmazható.

Az új árszabálytervezetet 58 szaktárs – a blokált Unió-nyomda kivételével – irta alá és egy általános nyomdászgyűlésen határozatba ment, hogy az új árszabály november 16-án nyújtandó át elfogadás végett a főnököknek. A főnökök »ősi szokás szerint« nem fogadták el azt és ridegen elzárkóztak minden méltányos követelés megadása elől. E rideg visszautasításra – a központi bizottság utasítására – a tömeges felmondás lett volna a felelet. A szaktársak egyenetlensége folytán azonban a felmondás elmaradt és a bizottság jónak látta a főnökökkel tárgyalásokba bocsátkozni, miután meggyőződött arról, hogy a szaktársak között még mindig akad elég, kik egy felmondás következtében »zsiros« kondíciójukat veszélyeztetve látják. A főnöktestület *Uhrmann* Henrik urat választotta elnökéül, ki azonban tárgyalni nem óhajtott és a központ kiküldöttjét, *Lipp* Károlyt pedig egyszerűen elutasította.

A temesvári szaktársak között dult egyenetlenség ismét megghiusított minden reményt arra nézve, hogy valaha Temesvárott türhető helyzet teremtsék és így ismét az 1891-iki árszabály maradt érvényben.

A szaktársak között nagy mértékben duló személyeskedés és az osztálytudat teljes hiánya keserves gyümölcsöket termelt. A tanoncgazdálkodás vigan folyt tovább és csak egy nagy nyomda maga 4 szaktárs mellett 16 fi- és 2 leánytanoncot oktatott Gutenberg mesterünk művészetére. Ez azonban az üzem kitünő prosperálása mellett kevésnek bizonyult és a »derék« művezető szaktárs 25-re egészítette ki a tanonclétszámot és Gutenberg temploma csakhamar megtelt sok tanulatlan, analfabéta, borzas, csizmás utódokkal, kik hivatva voltak az elődök által sok fáradsággal megalapozott nagy és magasztos eszméjüknek támogatóivá lenni!

Szomoru, gyászos évek voltak ezek! És a temesvári nyomdászság kevés osztálytudatos elemei borongó kedéllyel és szívükben fájdalommal, tehetetlenül álltak e nagyfoku tudatlansággal, a szolidáris érzés teljes hiányával és a szaktársak közmondásossá vált tunyaságával szemben.

1900. évben az egész világon, ahol csak kulturemberek élnek, ünnepelték halhatatlan mesterünk, Gutenberg 500 éves születésének évfordulóját. A temesvári szaktársak is fényesen megülték e nevezetes napot. E napon János-ünnepélyt és nyomtatványkiállítást rendeztek, mely szépen sikerült.

Az 1900. év végével lépett életbe a betegsegélyző törvény és így az egyleti orvosi állások felhagyattak. A megbetegedett szaktársak orvosi kezelését a betegsegélyző pénztárak orvosai vették át.

1901. évben *Freta* János szaktársunk, ki hosszú husz esztendőn át tevékenyen működött az egyesületi élet terén és önzetlen működésével őszinte elismerést vivott ki a maga számára, nyugalomba vonult.

1901 június 29-én ünnepelte egyletünk fennállásának 50 éves fordulóját. Az emlékezetes szép ünnepélyen a központi egyesület képviselőiben *Peidl* Gyula, *Pollák* Simon és *Bozsik* István vettek részt. Délelőtt 10 órakor a városháza tanácstermében diszközgyűlés tartatott, melyen *Gabriel* József elnök németül és *Bauer* Adolf szaktárs magyarul vázolták az egylet 50 éves

történetét. Az ünnepély alkalmából *Bauer* Adolf tollából jelent meg kis füzetekskében az egyesület 50 éves vázlatos története a tagok névsorával együtt.

1902 októberében a Gutenberg-nyomda személyzete sztrájkba lépett fizetésjavítás meg nem adása miatt. A személyzet szolidáris fellépésének sikere volt, amennyiben a követelések teljesítve lettek.

Ugyanezen évben alakult meg *Dvoracsek* Emil szaktárs vezetése alatt a nyomdász házizenekar és 1903 május 6-án tartotta meg a Fekete medvéhez címzett gyárvárosi vendéglőben első hangversenyét.

Ünnepélyek, dalegylet, házizenekar alapítása közben az idő haladt. Minden kulturális célért buzgólkodtak a szaktársak, csak a szervezkedés haladt mérhetetlen csigalassúsággal előre. A szaktársak is kezdték belátni tarthatatlan helyzetük súlyos voltát és igyekeztek a múlt hibáit jóvátenni. Az 1903. év rohamléptekkel közeledett, miért is szükségessé vált minden nyomdai munkást a szakegyesület kötelékébe bevonni. Április 1-ére általános segédmunkás-gyűlés hívatott egybe, melyen a szakegyesület célja, haszna és üdvös volta ismertetett. A gyűlés megtartása után 10 szaktársnő lépett a szakegyesület kötelékébe.

Ezen sivár helyzet közepette tartatott meg 1903. év augusztus hó 15-én és 16-án Budapesten az első szakegyesületi kongresszus, mikor az ország legkülönbözőbb vidékeiről, városaiból összegyűltek a szaktársak, hogy a vigasztalan helyzetet megbeszélve, keressék az utat és módot, hogy miként javítsanak a szomorú helyzeten. E kongresszuson lett megvitatva az újabb vidéki árszabály. A temesvári szaktársakat a kongresszuson *Bauer* Adolf és *Oppelz* Mihály szaktársak képviselték. A szakegyesületi kongresszus után a szabad szervezet tartotta meg első kongresszusát, amelyen az országos szervezőbizottság által kidolgozott árszabálytervezet tárgyalatott és elhatározatott, hogy az egész országban az év végéig bevezetessék. A kongresszus által elfogadott árszabály volt az első közös, az egész országra érvényes árszabály, mely a városokat osztályokra osztotta. A kongresszus üdvös határozatokat hozott és ezen kongresszus határozatai fektették le alapját a vidéken egy modern, osztálytudatos nyomdászszervezetnek.

Az első szakegyesületi kongresszus alkalmával már jelenthették Arad küldöttei, *Barnaffy* és *Knizse* szaktársak, hogy Arad szaktársai lerázták a rabigát és szembeszálltak erős akarattal, egy testet képezve mindazokkal szemben, kik nyomorúságos helyzetük javításának útjában állottak. Ez örömteljes jelentés fölemelő hatással volt a kongresszus küldötteire és harcias vágytól égve, kezdette meg fontos tanácskozásait *Groszmann* Miksa szaktárs elnöklete alatt. A vidéki árszabály előadója *Peidl* Gyula szaktárs volt, ki tartalmas és meggyőző érvekkel ajánlotta elfogadásra az árszabályt.

Az aradiak lelkes példaadása Temesvárra nézve sem maradhatott hatás nélkül. A temesvári szaktársak küldöttei hazaérkezésük után rögtön hozzáfogtak a szaktársak szervezéséhez és a mozgalom előkészítéséhez. *Bauer* Adolf szaktárs 1903 szeptember havában a következő körlevéllel hívta meg Temesvár összes nyomdai munkásait általános nyomdászgyűlésre:

»Amidőn a holnapi nappal kezdődőleg a vidéki árszabálymozgalom ügyében mi is a komoly munka terére lépünk: kíváncsi vagyok és szükségesnek tartom, hogy szaktársaink összessége eggyé tömörülve, a személyeskedés csunya kultuszát sutba dobva, egyetértéssel és összetartással törekedjünk kitűzött célunk felé s ez csak úgy érhető el, ha kölcsönösen megértjük egymást és *összetartunk*, mert minden személyeskedésnél *szébb, nemesebb, magasztosabb* és szaktársi, mint munkástársi érzületünk dokumentálására is üdvösebb, ha ama örök igazságu jelmondatot valljuk, szíveinkben pedig igazán érezzük: »*Hogy egy mindnyájáért és mindnyája egyért!*«

Tisztelettel felkérem tehát az összes nyomdái munkásokat, hogy holnap, délelőtt 9 órakor egyesületi helyiségünkben megjelenni szíveskedjenek».

A körlevélnek meg volt a kívánt hatása. Bizalmi férfiak választottak. A blokád az Unió-nyomdára kimondatott. A gyűlést követő szombaton az Unió-nyomdában Jung Gábor szaktársnak felmondottak, ami világos jele volt a provokálásnak és megfélemlítésnek. A megrendszabályozás a központnak bejelentetett és egy küldött lejtövele kéretett. A központ utasította a temesvári bizottságot, hogy a kongresszus által elfogadott árszabályt a főnököknek rögtön benyujtsák és hétfő estig a végleges válasz megadását követeljék. A központ továbbá utasította a bizottságot, hogy november 27-ére, vasárnapra nyomdászgyűlés hívassék egybe. Az egybehívott gyűlés a mondott időben Gabriel József szaktárs elnökle alatt tartatott meg. Elnöklő szaktárs bejelentette, hogy az árszabályt egy főnök sem fogadta el, mire Rothenstein Mór központi kiküldött és Bauer Adolf szaktárs lelkes beszédei után óriási lelkesedéssel a sztrájk proklamálva lett és ezzel kezdetét vette a temesvári szaktársaknak első komoly, osztálytudatos mozgalma.

Miután azonban a dolgot elhamarkodni nem volt célirányos, elhatározta a bizottság, hogy a kilépéssel minden nyomdában várni kell. Hétfő estig az új árszabályt a következő főnökök írták alá: *Csanádegyházmegyei könyvnyomda igazgatósága*, Uhrmann Henrik és Mangold Sándor, míg a többi főnökök annak aláírását megtagadták.

A többi főnököknek ezen rideg, elutasító magaviselete végleg elkeserítette a szaktársakat és az árszabályt alá nem irt főnököknél sztrájkba léptek. Három napi küzdelemteljes harc után a szaktársak győzedelmesen vonultak be a nyomdába és a főnökök – az összetartás főséges erejének impozáns megnyilvánulása előtt – fájdalommal bár – kapitulálni voltak kénytelenek.

Sajnos azonban, két nyomdában – Csendes Jakab és Unió – akadtak »hü szaktársak is«, kik továbbra is a főnökök kegyét élvezni óhajtották; a sztrájk befejezése előtt, kerülő utakon, tolvaj módra visszasompolyogtak a nyomdába és felajánlták további hü »talpalásaikat egyes mélyen sujtott főnököknek«.

Az új árszabály 1903 szeptember 28-án lépett életbe három évi időtartammal. Temesvár a harmadik osztályba lett sorozva s a minimum 22 K volt, a hirdapszedőké 24 K; az ujonnan felszabadultak 18 K-t kaptak. Az új árszabály bérvizonyai mindenesetre nagy haladást mutattak a régebben fizetett gyalázatos bérvizonyokhoz képest, azonban a szaktársak egy részét e munkabér sem elégitette ki; azonban tény az, hogy az árszabály elfogadásával a vidéken rendezettebbek lettek a viszonyok s ez alap volt arra, hogy a jövőben a munkabér emeltessék és a munkaidő csökkentése fokozatosan eléressék.

Az új árszabály egyik legkiemelkedőbb pontja volt a tanoncskála rendezése. A tanoncgazdálkodások, a tanonctenyésztő-telepek ma már megszűntek és a hirdapszedőknél tanoncok egyáltalán nem alkalmazhatók. Az árszabálynak ez üdvös és a nyomdászatra nézve messze kiható jelentősége érzékenyen érintette a főnököket s még ma is – nyolc év múltán – sem hegedtek be azon sebek, melyek az árszabálynak ezen pontjaival egyes főnök urak üzleti érzékenységén ütöttünk s találkozunk még mai is egyes főnök ur, ki borongó szomorúsággal tekint a letűnt aranyjuezi szép napok után!

Hogy az árszabálymozgalom három napi győzedelmes harc után befejeződött és mi annak sikerét nagyban előmozdította, az: a tanoncoknak az összes nyomdából való kivonulása és a tanoncoknak a »nyaralás és a szabad természet örömeinek élvezetében való vágyódásuk« volt egyik főoka. A főnökök a tanoncoknak ezen igazán nemes és szép élvezetüket nem méltányolták eléggé és a bizottságot és a nyaraló tanoncokat a rendőrhatalóságnál feljelentették, azokat »becses és jóakaratu pártfogásába« ajánlották. A nyomozat megindult a tanoncok nyaralási helyüket illetőleg.

A rendőrség buzgalma dicséretes volt, de nem eredményes!

A mozgalom végeztével a tanoncok nyaralása véget ért és kiki elfoglalta ismét a maga helyét a nyomdában.

A tanoncoknak a nyomdákban való önkéntes kivonulása és »nyaralása« komoly következményeket vont maga után. A főnökök boszu után lihegték és a bizottság szigorú megbüntetését követelték. A főkapitány, engedve a főnökök uszításának, vádat emelt *Gabriel József, Váczi Nándor és Kunst János* szaktársak ellen és nagy bölcsen elítélte őket minden – a főnökök szerint »kiemelt«, – a szaktársak szerint – »nyaraló« tanonccért 50 K pénzbüntetésre, nem fizetés esetén 3 napi elzárásra. *Gabriel József* szaktársat, mint a szakegyesület elnökét, »izgatót« és mint már »büntetett előéletű, megrögzött, javíthatatlan szocialistát« összesen 1350 K pénzbüntetésre, vagy 81 napi elzárásra; *Váczi Nándor és Kunst János* szaktársakat egyenként 540 K pénzbüntetésre, nem fizetés esetén 54 napi elzárásra. Az igazán a mesék országába illő bölcs ítélet »örömet« keltett szaktársi körökben, mert tudva volt az, hogy ezen ítélettel azon cél volt elérendő, hogy a mozgalom élén álló szaktársakat lehetetlenné tegyék és a »kutya izgatókat« egyelőre a kóterbe dughassák. Persze az ellenkezője éretett el ez ítélettel, mert az említett három derék szaktárs ma is teljes mértékben kiveszi részét az összességért, az általánosságért vívott küzdelmekből!

A város főkapitánysága által hozott bölcs ítélet az érdekelt szaktársak által megfeleltetett. A tárgyilagosan és valóban mesterien megkonstruált felelkezés *Skuteczky Miksa dr.* temesvári ügyvéd gyönyörű munkája és e munkának eredménye volt, hogy a humánusabb és a munkások igazságos törekvéseivel rokonszenvező városi tanács, ki helyes szociális érzékének nem egyszer adta tanujelét, a bölcs ítéletet megsemmisítette és így a főnökök korai öröme, hogy az »izgatók« elveszik méltó büntetésüket – vízbe esett! Kár!...

1904 karácsony mindkét napján Temesvárott tartatott meg az I. Délmagyarországi kerületi értekezlet. Az ország minden részében tartattak ily értekezletek a szaktársi érület emelésére és fejlesztésére. A délmagyarországi értekezleten a temesvári nyomdai viszonyok is megvitatottak és több figyelemreméltó határozat hozott az árszabálýsérelemek szanálására. Elhatározottak a szaktársnók, mint a segéd munkások megszervezése is. A Gyáru dvarban tartott értekezleten az összes délmagyarországi nyomdavárosok képviselve voltak. A központot *Rothenstein, Grünfeld, Siegfried, Wellisch* és *Pollák* szaktársak képviselték.

A kerületi értekezlet határozatából, ahol nyilvánvalóvá lett az árszabály be nem tartása, ott, ha az árszabálýsérelemek nem szanáltatnak, a munka azonnal beszüntetendő, ami a *Csendes Jakab* és *Mangold Sándor* nyomdában meg is történt. A Mangold-nyomdában az ott megjelenő Temesvári Hírlap és Temesvárer Zeitung napilapokhoz még egy-egy szaktárs beállítása, a Csendes Jakab-nyomdában az ott készülő Délmagyarországi Közlöny-től a tanoncok eltávolítása követeltetett. A sztrájk 14 napig tartott. A központi szervező bizottság *Gyürey Rudolf* szaktársat küldötte le e mozgalom irányítására, ki sok tapintattal és céltudatos irányítással igyekezett a mozgalmat békésen elintézni. Mindeme törekvése azonban hajótörést szenvedett a rendőrség beavatkozása folytán, mert amidőn a gyűlés végeztével az egyleti helyiségből távozott, a rendőrség letartóztatta és a város elhagyására kényszerítette. *Gyürey* szaktárs után *Gábor Döme* szaktárs jött le, ki csakhamar *Gyürey* sorsára jutván, a városból távozni volt kénytelen. Ezután *Lerner* szaktárs jött le, kinek sikerült a Mangold-céggel megegyezésre jutnia, míg végre *Kirsteier János* jött Temesvárra, kinek intervenálására Csendes Jakab is megegyezett személyzetével s így a harc győzelemmel bevégződött.

Az 1906. évben tartatott meg a második szakegyesületi és szabadszervezeti kongresszus Budapesten *Peidl Gyula* szaktárs elnöklete alatt. A temesvári szaktársak képviselőiben *Bauer Adolf* és *Kőváry Ede* gépmester szaktársak voltak jelen a kongresszuson. *Preusz Mór* volt a vidéki árszabály előadója és azt nagy többséggel elfogadták. Az új árszabály elfogadásával

heti két koronás béremelés éretett el. Az árszabály egyik fontos pontja volt, hogy május elseje ünnepnek tekintendő és azt a nyomdai munkások béréből levonni nem szabad. A temesvári főnökökkel lefolytatott tárgyalások eredménnyel végződtek és október elején életbe lépett az új árszabály.

A két koronás csekély bérjavítás azonban csak a szaktársak egy részét elégítette ki. A többség erősen zugolódott, elégedetlenkedett amiatt, hogy az árszabályrevízió alkalmával Temesvár újra a második osztályba lett sorozva. Az elégületlenség nőttön-nőtt és 1907 elején »drágasági pótlék« cimen akció indult meg a bérek javítására. A temesvári szervező bizottság belátva a szaktársak elégedetlenségének okát, a közóhajnak engedett és február 6-ára általános nyomdászgyűlést hívott egybe, melynek napirendje »a drágasági pótlék« volt. Határozatba ment, hogy a főnököknek memorandum nyújtandó át, melyben már a legközelebbi szombattól a szakmunkások részére kettő, a segédmunkások és segédmunkásnők részére egy korona drágasági pótlék kérelmezendő. Ha ezen kérelem nem teljesítettik, úgy hétfőtől kezdve a passzív rezisztencia az egész vonalon kezdetét veszi.

Február 10-én, vasárnap délután újra általános nyomdászgyűlés volt, melyen a szervező bizottság beszámolt arról, hogy a főnökök átiratilag értesítették a bizottságot, hogy a segédek kívánságait nem teljesítik. A főnökök elutasító válasza oly elégedetlenséget váltott ki a szaktársakból, miszerint félő volt, hogy a harc most már elmérgesedik és a szaktársak meg gondolatlansága folytán a kollektív szerződés felbomlik. Ezen gyűlésen a központ küldötte, *Rothenstein* szaktárs Aradról jöve is részt vett. *Rothenstein* szaktárs felhívta a szaktársak figyelmét arra, hogy egy esetleges munkabeszüntetés a kollektív szerződés megsértését jelentené és meggondolatlanságok elkövetésétől a szaktársak tartózkodjanak. Az izgatott kedélyállapotban tartott gyűlés végül 36 szavazattal elfogadta *Gabriel* József indítványát, hogy a bizottság a főnökökkel ismét tárgyalásokba bocsátkozzék és annak eredményétől tegye függővé a további lépések megtételét.

1907-ben tartatott meg Nagybecskereken a III-ik délmagyarországi nyomdászértekezlet, melyen a *Typographia* dalegylet testületileg vett részt és szép énekelőadásaival nagyban hozzájárult az ünnepély fényéhez. Ez értekezleten a központot *Peidl* Gyula, *Lerner* Dezső és *Bogár* Ignác képviselték.

Ugyanez évben alakult meg a budapesti szakkör helyi csoportja. Szakkiképzés terén üdvös tevékenységet fejtett ki s több nyomtatványkiállítást és szakfelolvasást is tartott. A csoport ma is fennáll, sajnos azonban, hogy a tagok száma igen megcsappant. Elnöke jelenleg *Gabriel* József szaktárs.

1909 január 11-én több temesvári lelkes szaktárs kezdeményezésére *Gutenberg* cím alatt műkedvelő-társaság alakult. Első nyilvános fellépése még ez év február 14-én volt. Ma már gazdag szinpadi felszereléssel, ruhatárral rendelkezik. Ugy nyilvános ünnepélyeit, mint a vasárnap délutáni ismeretterjesztő és tanulságos felolvasásait, előadásait szépen látogatják és a szaktársak művelődésének előmozdításában tevékenyen munkálkodik. Elnöke *Magyary* Vilmos szaktárs.

1909 augusztus havában tartatott meg Budapesten a III-ik szakegyesületi és szabad szervezeti kongresszus. A kongresszuson a temesvári szaktársakat az oly korán elhunyt *Moderer* Ferenc szaktárs képviselte, ki szervezetünknek odaadó, buzgó katonája volt, ki elismert szervezeti tehetségének legjavával igyekezett munkástársai érdekeit szolgálni és kinek üde, tiszta és szabad gondolkozásmódjától még igen sok üdvös és eredményes munkát várhattunk volna. Az oly korán elhunyt, felejtethetetlen szaktársat Temesvár nyomdai munkásai, úgy az összmunkásság impozáns részvéte kísérte utolsó útjára. Pihenj békével!



Moderer szaktárssal egyetemben a temesvári szaktársakat képviselték még a kongresszuson *Kunst János* és *Farkas (Fuchs) Jakab* szaktársak.

E kongresszus volt hivatva arra, hogy az 1910. évben lejáró árszabályrevíziót keresztülvigye, vagyis a kollektív szerződést megújítsa. A főnökök bérjavításról, vagy a munkaidő rövidítéséről hallani sem akartak. A közös tárgyalások megszakítottak s ezzel a kocka el volt vetve. 1910 május 30-án szaktársaink az egész országban beszüntették a munkát és az eddig zajos nyomdahelyiségek elcsöndesedtek. A kis ólombetűk nem kopogtak, a gépek zakatolása szünetelt és az ország nyomdai munkássága közös akarattal 14 napra üdülni ment...

Temesvárott sem történt másképp. Szaktársaink a Polgári Lövölde árnyas fái alatt élvezték a 14 napi »szabadság« kellemetes gyönyöreit.

A Délmagyarországi Könyvnyomda tulajdonosa bölcs előrelátással és helyes érzéssel még a mozgalom kitörése előtt az árszabályt teljes egészében aláírta és e nyomdában vigan folyt a munka tovább s így az itt dolgozó szaktársak kollégáik 14 napi »üdülésében« nem vehettek részt.

A 14 napi mozgalom alatt – a főnökök kérelmére – a központi tárgyaló bizottság a tárgyalásokat újból felvette s most már sikerült nyolc évre a békét megkötni és az ország nyomdai iparának nyugodt fejlődését biztosítani.

Az új árszabály életbeléptekor a szakmunkások 2 K bérjavítást két év multával ismét 2 K és négy év leteltével ismét 2 K javítást kapnak.

Megemlítésre méltó még, hogy midőn e sorokat írom, Temesvár nyomdai munkásainak rég óhajtott vágya ment teljesezésbe. Ugyanis az országos árszabály bizottság Temesvárt, Pécs-t és Miskolcot az e városokban uralkodó nagy drágaságra való tekintettel az első osztályba sorozta és a temesvári szaktársakra nézve eme öröndetes határozat ismét 2 K fizetésjavítást jelent, amit már nagy része meg is kapott, míg a többi magasabb fizetést élvező szaktársak fizetésjavítása fokozatosan meg fog történni, mit biztosít az a körülmény is, hogy a főnökök maguk is méltányolni fogják idősebb munkásaik ebbeli kívánságait.

Eme nevezetes momentummal lezáródtak a segélyző egyesületünk, mint szervezeti életünk eseményei. Még hosszú hét évig élvezhetjük a kollektív szerződés jótékony áldásait! Béke van! Fegyverszünet! E fegyverszünet alatt is tétlenül ne legyünk, hanem váraink egyes hiányait pótoljuk, hogy a fegyverszünet letelte után, ha fegyverbe szólítanak, teljes hadfelszereléssel, lelkes harci készséggel, kitűnő, fegyelmezett és osztálytudatos munkássereggel vonuljunk újabb, dicsőségesebb győzedelmekre!

\*

Feladatom véget ért! Eme szerény munkámmal célom az volt, hogy a temesvári segélyző egyesület 60 éves multjában, mint szervezeti mozgalmainkban előfordult gazdag kortörténeti momentumokat megörökítem és szaktársaink lelki szemei elé tárjam, hogy ma már segélyző egyesületünk és szervezetünk mily erős, hatalmas védbástyája lett az ország nyomdai munkásainak. E gazdag momentumok megörökítése szolgáljon buzdításul a fiatalabb generációnak, hogy majdan ők is ép oly lelkesedéssel, nemes buzgalommal munkálkodjanak a köz javáért, az összesség szent ügyéért és a nagy nyomdászcsalád boldogulásáért, mint az elődök! Vajha ugy lenne!

Időm rövidsége, a sietős munka, az anyagiak hiánya nem engedte, hogy bővebben írjam meg a 60 év nyomdászati mozgalmait. Szerény tehetségemhez képest igyekeztem mindazt papírra vetni, mi nyomdász-kultúrtörténeti szempontból érdemes volt. Ha netán ez nem sikerült, vagy hézagos volna e kis munkám, ugy szíves elnézést kérek.

\*

Az 1891-ben Temesvárott tartott kongresszus által elfogadott első vidéki árszabálya – mint érdekes dokumentum – teljes egészében a következő:

1. A munkaidő 9 óra. Vasárnap és ünnepnap dolgozni nem szabad és ezen napokat a bizonyos pénzben álló szedőktől és gépmesterektől levonni nem lehet.
2. Minimum a bizonyos pénzben álló szedőknek 10 frt, ujonnan szabadultaknak 7 frt. Ujonnan felszabadultnak egy év multán 8 frt két év multán 9 frt és a harmadik évben 10 frt.
3. Különórák 10 frt után 20 kr., és 10 frt után 25 kr. fizetendő.
4. Számoló szedők a budapesti árszabály szerint díjaztatnak azzal a kivétellel, hogy 1000 n után 2 kr. kevesebbet kapnak. Magyar szedés a következőkép számíttatik:
  - a) garmond, borgisz és petit 22 kr.;
  - b) kolonel és ciceró 23 kr.
  - c) nonpareille és mitteltől fölfelé 26 kr.
  - d) perl 27 kr.

Minden más kétes esetekben a budapesti számolási rendszer irányadó.

5. Müszedők, azaz csak simaszedők csak házikorrekturát tartoznak végezni. A számolásban álló metőr tartozik a szerzői korrekturát, úgy a géprevíziót is végezni s ezért, valamint egyéb feltartási teendőiért minden óra után 25 kr. kárpótlás jár.

Ez az árszabály 1892. évi január hó elsején lépett életbe s a nyomda főnöke, a város főkapitánya, valamint a szaktársak helyi megbízottja által lett aláírva.

## **Segélyző Egyesületünknek**

**1911. évi június hó 30-ig a következő szaktársak voltak a tagjai:**

Bakos Gyula, Albert Ferenc, Bachel Antal, Bacsics Dezső, Baijts Milos, Balázs Lajos I, Barnai Károly, Bauer Adolf I, Bende János, id. Berey István, ifjabb Berey István, Bischa Ferenc, Blum János, Bogdán Illés, Bonomi Ede, Bottos Pál, Bozsín Vazul, Charvat Jakab, Cetnik János, Czárán Emil, Czerbanek Lajos, Deán József, Dilk Mihály, Dormuth Antal, Dvoracek Emil Manó, Eckstein Emil, Ehling Imre, Eichler Károly, Erdei József, Farkas (Fuchs) Jakab, Fecker Vilmos, Feisthammel Kálmán, Fidrانت Henrik, Fidrانت Izsó, Fidrانت Ottmár, Ficher Sándor II, Fischhoff Frigyes, Freund Sándor, Friedrich Ernő, Friedrich Márton, Fruzsits Iván, Fuchs János II, Gabriel József, Gaburek Vilmos, Geistlinger Ferenc, Gieszer Ágoston, Gion Béla, Góschy József, Góschy Mátyás, Gramsel József, Ham György, Haméder József, Hartl Antal, Hartl Péter, Heinrich Rezső, Heitinger Ferenc, Herber József, Hiller Károly, Holz Mátyás, Homa József, Homann János, Ignér Károly, Illing János, Ilosvay Lajos, Inhof Béla, Jánosiu János, Joanovits Vazul, Jeremia György, Jován Traján, Juhász József III, Jungbert Károly, Kártyé Mihály, Kauten Ferenc I, Keller János, Kereszturi László, Kilzer Péter, Kiszter Antal, Klein Béla I, Klein József IV, Kleins János, Kleins Mihály, Klöpsch Gusztáv, Koczor Árpád, Kohn Bernát I, Kopácska Pál, Kratschmár János, Kraushaar József, Krispin János, Kugler Árpád, Kunschke Károly, Kunst János, Lackinger Károly, Lamplot Emil, Lang Simon, Lehner György, Leidenbach Pál, Leitersdorfer Márton, Lissy József, Lorisz Péter, Losert József, Lotter Ferencz, Lutz József, Magyar Miksa, Magyar Lajos, Magyar Vilmos, Mánászy Hugó, Mangelusz Ármin, Mintye Jakab, Movrin Frigyes, Münnich Ferencz, Mutiu György, Neuberger Ignác, Neumann Károly, Nister Rezső, Noványi Vilmos, Pálincás János II, Paral Miksa II, Pelez Károly, Petz József, Piskur Antal, Petrovits Pál II, Pokorny Ferenc, Popovits Péter, Rajkov Milán, Rákits Árpád, Rammer Ágoston, Rammer Gergely, Reif Henrik (főnök), Reif József, Reif Károly, Riesz József, Szabatovicz József, Sáfár Emil, Schauderk Győző, Schausz Emil, Schneider Henrik, Schneider Lőrinc, Schork József, Studer Ferencz, Seiler Ede, Spielmann Károly, Stoian János, Szikofszky Miklós, Schwartz Adolf, Szőke Gábor, Szöllősi Ármin, Tauszenberger József, Tillich József, Todorescu Vazul, Tokera György, Tuskán János, Váczy Nándor, Wankó Péter, Wittmann Ágoston, Wolf Jakab, Wratil Frigyes, Zillich Ede.

*Rokkantak:* Geistlinger János, Glasz Ferencz, Handl Károly, Rammer Albert, Paral Miksa I.

Egyesületünknek legidősebb tagja: Lutz József, a csanád-egyházmegyei nyomda ügyvezetője, míg legrégebb jogosultsággal bír: Rammer Gergely, a délmagyarországi könyvnyomda ügyvezetője.

## **A Temesvári Segélyző Egyesület**

**1911. évi január hó 27-én tartott rendes közgyűlésén megválasztott tisztviselői kara:**

*Elnök:* Gabriel József.

*Pénztárnok:* Wittmann Ágoston.

*Jegyző:* Neuberger Ignác.

*Ellenőr:* Góschy József.

*Számvizsgálók:* Gieszer Ágoston, Homann János, Inhof Béla, Kraushaar József, Keller János és Mutiu György.

*Választmányi tagok:* Joanovits Vazul, Váczy Nándor, Kleins Mihály, Stoian János, Klein Béla, Wratil Frigyes, Zillich Ede, Charvath Jakab, Mangelusz Ármin, Tokera György és Friedrich Ernő.

**A Szakegyesület  
tisztviselői kara 1911. évben:**

*Elnök:* Kunst János.

*Alelnök:* Lissy József.

*Pénztárnok:* Rákits Árpád.

*Jegyzők:* Spielmann Károly és Herber József.

*Számvizsgálók:* Dormuth Antal és Wratil Frigyes.

*Választmányi tagok:* Homann János, Dilk Mihály, Gieszer Ágost, Kraushaar József, Noványi Vilmos, Neuberger Ignác; továbbá: Remmelsberger Róza szaktársnő és Weber Lőrinc segédmunkás.

*Póttagok:* Szikovszky Miklós és Wankó Péter.

**A Szabad Szervezet**

*Elnök:* Geistlinger Ferenc.

*Levelező:* Kohn Bernát.

*Pénztárnok:* Ifjabb Berey István.

*Bizottsági tagok:* Kunst János, Rákits Árpád, Herber József, Neuberger Ignác, Gieszer Ágoston és Erdei József.

**A Békéltető Bizottság**

*Főnökök tagok:* Kabos Ármin (elnök), Csendes Jakab és Lutz József.

*Póttagok:* Engel Jenő és Csendes Lipót.

*Munkások sorából:*

*Rendes tagok:* Geistlinger Ferenc (másodelnök); Kohn Bernát (levelező) és Kunst János.

*Póttagok:* Rákits Árpád és Berey F. István.